

LYKOŽRÚT SEVERSKÝ – VÝSLEDKY MONITORINGU, PRIJATÉ OPATRENIA A ICH ÚČINNOSŤ

DUŠAN BRUTOVSKÝ, ŠTEFAN MELCER

Úvod

Lykožrút severský – *Ips duplicatus* (Sahlb.) nepatrí k našim autochtónnym druhom podkôrneho hmyzu. Jeho prvý výskyt s nejasnou lokalizáciou uvádza ROUBAL (1941), keď udáva pre Slovensko jediný nález z roku 1920 na lokalite „Liborča“, čo by mohlo zodpovedať obci Ľuborča pri Nemšovej, cca 12 km severovýchodne od Trenčína.

Bionómia tohto druhu podkôrnika sa takmer nelíši od lykožrúta smrekového, či smrečinového. Fyziognomicky sú rozdiely tiež málo výrazné a pri bežnom vizuálnom pozorovaní takmer nepostrehnuteľné. Hlavným rozlišovacím znakom pri podrobnejšej determinácii je pri lykožrútovi severskom typický akýsi dvojzub, tvorený 2. a 3. zúbkom na okraji zadnej priehlbne kroviek, pričom je vzdialenosť medzi 1. a 2. zúbkom približne 2–krát taká ako medzi 2. a 3. Od lykožrúta smrečinového (*Ips amitinus*) sa líši aj ohnutými švami na paličke tykadiel. Lykožrút severský je najmenší z uvedených troch druhov, ale rozpätia dĺžky tela sa navzájom prekrývajú. Na bezpečnú determináciu je potrebné pozorovanie pod lupou alebo najlepšie stereomikroskopom.

Požerky lykožrúta severského sú čo do tvaru veľmi podobné požerkom lykožrúta smrekového, je však plošne menší, materské chodby sú užšie, prebiehajú viac hviezdovite a sú mierne poprehýbané. Tým sa zasa veľmi podobajú požerkom lykožrúta smrečinového. Larvové chodby sú často celé skryté v lyku, takže sú na odlúpnutej časti kôry len pomiestne viditeľné, a tým pripomínajú žer lariev lykokaza matného – *Polygraphus poligraphus* (MRKVA, 1994 a).

Možno zhrnúť, že presná identifikácia lykožrúta severského je značne obtiažna, čo prispieva k tomu, že jeho prítomnosť môže byť v niektorých oblastiach zamieňaná za niektorý z vyššie uvedených druhov. Tejto domnienke nahráva aj spôsob napádania stromov – roztrúsene v poraste, v korunových častiach stromov, keď bázu kmeňa obsadzuje lykožrút smrekový a samotné vrcholce lykožrút lesklý.

Monitoring lykožrúta severského v predchádzajúcich rokoch

Záujem o jeho reálny výskyt na Slovensku vznikol až v druhej polovici deväťdesiatych rokov minulého storočia, kedy boli známe informácie o kalamitnom premnožení tohto podkôrnika na severnej Morave v rokoch 1992–95 (MRKVA, 1994 a, b; PFEFFER, KNÍŽEK, 1995). Podľa monitoringu, ktorý uskutočnil v r. 1997–99 TURČÁNI (2000) pomocou feromónových lapačov na báze prípravku Pheagr–IDU (ČR) na území celého Slovenska (1997) a neskôr len v severozápadnej časti (1998–99), bolo možné konštatovať stúpajúci trend odchyto. Tento trend bol najvýznamnejší v okolí Čadce, kde sa v r. 1997 zaznamenali jednotlivé imága lykožrúta severského, v nasledujúcom roku desiatky jedincov a v r. 1999 to už bolo do 250 kusov v 1 lapači.

V nadväznosti na výsledky predchádzajúcich monitoringov lykožrúta severského sa v r. 2000 do oblasti Čadce umiestnil registračný terénny test slovenského feromónového prípravku ID–Ecolure. Testovacie lapače typu Ecotrap s týmto prípravkom zachytili za celú sezónu (28. 4. – 30. 8. 2000) od 370 do 780, spolu 1 804, v priemere 601 imág lykožrúta severského. Tento výsledok testu jednak preukázal vhodnosť použitého prípravku na

registráciu a na druhej strane potvrdil stúpanie populačnej hustoty lykožrúta severského v danej oblasti.

Na základe tohoto výsledku Lesnícka ochrannárska služba (LOS) vypracovala upozornenie na nebezpečenstvo ohrozenia smrekových porastov severozápadného Slovenska týmto, v zmysle zákona NR SR č. 285/1995 Z. z. o rastlinolekárskej starostlivosti, karanténnym škodlivým činiteľom. Toto upozornenie cez Lesnícku sekciu Ministerstva pôdohospodárstva SR iniciovalo štátnu správu v regióne Oravy, Kysúc a Javorníkov (KÚ Žilina a Trenčín) k vydaniu „Opatrenia na elimináciu škôd a zníženie populačnej hladiny lykožrúta severského, ako aj na uplatňovanie komplexných ochranných postupov proti ostatným hmyzovým škodcom (lykožrút smrekový a lykožrút lesklý)“ pre r. 2001. Tieto opatrenia sa vzťahovali na okresy Čadca, Kysucké Nové Mesto, Žilina, Bytča, Námestovo, Tvrdošín a Dolný Kubín (KÚ Žilina) a na okresy Púchov a Považská Bystrica (KÚ Trenčín). Povinnosťou užívateľov lesa v týchto okresoch bol feromónový monitoring výskytu lykožrúta severského, povinné odkôňovanie alebo chemické ošetrovanie smrekového dreva, prepravovaného v období od 15. 4. do 31. 8. 2001 a uplatňovanie preventívnych opatrení aj proti ostatným podkôrným škodcom.

Výsledky monitoringu v r. 2001

Monitoring lykožrúta severského prebiehal v r. 2001 po dvoch líniách:

- prevádzkový monitoring, kde inštaláciu lapačov, nasadenie feromónových odparníkov a odbery zachyteného hmyzu vykonávali prevádzkoví pracovníci, zber a vyhodnotenie odchytov zabezpečovali pracovníci LOS,
- podrobnejší monitoring, kde na menšom území, zhodným s rokom 2000, vykonal všetky práce (priamo alebo nepriamo) pracovníci LOS.

Prevádzkový monitoring sa vykonával na väčšom území, ktoré sa skladalo zo 4 centier, podľa sídiel odštepných závodov LSR, š. p., a to: Námestovo, Krásno n. Kysucou, Žilina a Považská Bystrica. Do týchto 4 centier boli podľa územnej príslušnosti zaradené aj neštátne subjekty. Spolu sa na ňom podieľalo 40 subjektov a prebiehal od začiatku mája do konca augusta 2001.

Podľa sumarizovaných výsledkov tohto monitoringu sa najväčší výskyt lykožrúta severského zaregistroval v centre Považská Bystrica, na LS Dohňany, kde sa v 5-ich lapačoch zachytilo spolu 244 imág, maximálne 91 ks v 1 lapači. Druhý najväčší výskyt sa zaznamenal na území LS Čadca (centrum Krásno n. Kysucou), kde sa v 27-ich lapačoch nachytilo spolu 134 imág lykožrúta severského s maximom 47 ks v 1 lapači. V oravskom regióne (centrum Námestovo) sa zaznamenali nevýznamné odchvy na LS Novot' (25 imág v 12-tich lapačoch, max. 13 ks na 1 lapač) a LS Oravská Polhora (18 imág na 19 lapačoch; max. 8 ks na 1 lapač). Ešte menšie odchvy sa zaregistrovali v centre Žilina, kde sa zachytilo 1 až 3 imága na 1 lapač.

Nedostatkom prevádzkového monitoringu bolo časté nasadenie feromónu na lykožrúta smrekového (IT-Ecolure) do lapačov, prípadne sa s ním kombinoval špeciálny prípravok na lykožrúta severského (ID-Ecolure, Pheagr-IDU). Tento nedostatok skomplikoval spracovávanie odberov a samozrejme – ovplyvnil aj výsledok tejto časti monitoringu.

Podrobnejší monitoring lykožrúta severského sa vykonal, tak ako v r. 2000, na území LS Čadca, pri obci Čadečka a trval od 27. 4. do 14. 9. 2001. Počas jarného rojenia (do 6. 7.) sa do 10-ich lapačov, navábených špeciálnym prípravkom ID-Ecolure, zachytilo spolu 860 ks imág lykožrúta severského, s maximom 252 ks do 1 lapača. V letnom rojení sa tento prípravok umiestil vo všetkých 15-ich lapačoch monitorovacieho pokusu a tie zachytili spolu 636 imág, maximálne 194 ks na 1 lapač. Celkovo sa za sezónu 2001 zachytilo v tomto

pokuse 1 496 ks, priemerne na lapač 128 imág lykožrúta severského, čo je len 21 % z porovnateľného údaju v r. 2000.

Zhodnotenie výsledkov monitoringu a vykonaných opatrení

Obidva posledné prieskumy ukázali, že po maxime v r. 2000 došlo k poklesu výskytu lykožrúta severského a stav populácie v oblasti severozápadného Slovenska nevzbudzuje obavy z kalamitného premnoženia tohto karanténneho škodlivého činiteľa. Možno predpokladať, že v roku 2001 tomu – popri menej priaznivých klimatických podmienkach – napomohli i sprísnené obranné opatrenia proti podkôrnemu hmyzu v danej oblasti Slovenska. Boli to často finančne náročné opatrenia, ktoré zaťažili dosť významne ekonomiku užívateľov a majiteľov lesov, ale podľa uvedených výsledkov sa dá povedať, že prostriedky neboli vyhodnené do vzduchu. Sme toho názoru, že je stále lacnejšie predchádzať predpokladanému ohrozeniu ako niekoľko rokov naprávať jeho podcenenie.

Z toho dôvodu sa rozhodlo zotrvať pri monitorovaní lykožrúta severského v celej tejto oblasti aj v r. 2002 a neskôr, za presnejšie definovaných podmienok (minimálne 1 monitorovací lapač na 100 ha smrekových porastov nad 40 rokov, vylúčenie používania iných vábidiel ako špeciálne na lykožrúta severského a centrálné vyhodnotenie odberov pracovníkmi LOS) V tomto zmysle sa upravili aj spomínané opatrenia štátnej správy v dotknutej oblasti, keď sa upustilo od všeobecnej povinnosti asanácie prepravovaného smrekového dreva, ktorá bola nahradená povinnosťou účelnej asanácie škodcom napadnutého dreva.

Možno predpokladať, že pri dodržaní opatrení, deklarovaných štátnou správou pre r. 2002, si populačná hustota lykožrúta severského zachová úroveň z predchádzajúceho roku, prípadne sa ďalej zníži, najmä ak tomu napomôžu aj klimatické podmienky. V opačnom prípade by sme mohli mať do činenia s protivníkom, ktorého správanie ani stupeň škodlivosti nie sú ešte celkom jasné a jeho premnoženie by spôsobilo ďalšie problémy v smrekových porastoch. A to stojí za úvahu.

Literatúra

- MRKVA, R. 1994 a: Lýkožrout smrkový (*Ips duplicatus* Sahlberg), nový významný škůdce smrku. Lesnická práce, 73, 2: 35–37.
- MRKVA, R. 1994 b: Geografické rozšíření a škodlivost lýkožrouta severského (*Ips duplicatus* Sahlberg) v ČR. Zborník referátov Kůrovcová kalamita: příčiny, rozsah, ochrana, VŠZ Brno: 76–88.
- PFEFFER, A., KNÍŽEK, M., 1995: Expanze lýkožrouta *Ips duplicatus* (Sahlb.) ze severské tajgy. Zpravodaj ochrany lesa, VÚLHM Jíloviště–Strnady, část II. (brož.): 8–11.
- ROUBAL, J. 1941: Katalog Coleopter (brouků) Slovenska a východních Karpat. Díl III., Orbis Praha: 272.
- TURČÁNI, M. 2000: Lykožrút severský (*Ips duplicatus*) – skúsenosti na Slovensku po troch rokoch monitoringu a perspektívy ďalšieho vývoja. LES, LVI, 1: 18–19.

Ing. Dušan BRUTOVSKÝ, CSc.

Lesnícky výskumný ústav
T. G. Masaryka 22
960 92 Zvolen

e-mail: <Dusan.Brutovsky@fris.sk>

Ing. Štefan MELCER

Lesnícky výskumný ústav
Výskumná stanica
Lesnícka 11

969 23 Banská Štiavnica